

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 5, 31 Май

NARSISISTIK XARAKTERGA EGA BO'LGAN SHAXSNING XATTI- HARAKATLARINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Shodmanqulova Manzura Sindorqulovna

Oziq-ovqat kolleji, Samarqand

Annotatsiya. Mazkur maqolada muallif narsisistik shaxs tipidagi odamlarning xulq-atvorining nazariy jihatlarini o'rganadi va Deneke va Xilgenstock Narsissizmni baholash testi yordamida narsisistik shaxsiyat xususiyatlarini diagnostika qilish natijalarini taqdim etadi.

Kalit so'zlar: narsisizm, narsisistik shaxs tipi, narsisistik xususiyatlar.

CHARACTERISTICS OF THE BEHAVIOR OF A PERSON WITH A NARCISSISTIC CHARACTER

Annotation. In this article, the author examines the theoretical aspects of the behavior of people with a narcissistic personality type and presents the results of the diagnosis of narcissistic personality traits using the Deneke and Hilgenstock Narcissism Assessment Test.

Key words: narcissism, narcissistic personality type, narcissistic traits.

ОСОБЕННОСТИ ПОВЕДЕНИЯ ЧЕЛОВЕКА С НАРЦИССИЧЕСКИМ ХАРАКТЕРОМ

Абстрактный. В данной статье автор рассматривает теоретические аспекты поведения людей с нарциссическим типом личности и представляет результаты диагностики нарциссических черт личности с помощью Теста оценки нарциссизма Денеке и Хильгенштока.

Ключевые слова: нарциссизм, нарциссический тип личности, нарциссические черты.

Zamonaviy o'zbek jamiyatida narsisizm mavzusi so'nggi bir necha yil ichida keng muhokama qilinib, yoritilib kelinmoqda. Narsisizm - bu psixologik va umumiy foydalanishdagi polisemantik atama. Biz patologik va sog'lom narsisizm, narsisistik buzuqlik va narsisistik shaxs turi haqida gapiramiz.

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 5, 31 Май

Narsisizm muammosi bir necha sabablarga ko'ra o'rganish uchun dolzarbdir. Birinchidan, narsisizm keng tarqalgan. Ijtimoiy tarmoqlarning rivojlanishi bilan odamlar tobora o'zini ulug'lashga intilmoqda. Bu narsisistik xususiyatlarni rivojlanish xavfini oshirishi mumkin. Ikkinchidan, narsisizm shaxslararo munosabatlar va umuman jamiyat uchun salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin.

Bugungi kunda ko'plab psixologlar ushbu mavzuni turli sohalarda, jumladan, shaxsiyat psixologiyasi, ijtimoiy psixologiya va psixiatriyada o'rganishadi. Narsisizmni o'rganish bugungi kungacha davom etmoqda, chunki bu chuqur tadqiqotni talab qiladigan murakkab psixologik hodisa.

So'zlashuv nutqida "narsisizm" atamasi xudbinlik (egosentrizm), bema'nilik, takabburlik, o'zboshimchalik - ehtimol bizning madaniyatimizda keng tarqalgan va juda salbiy ma'noga ega bo'lgan fazilatlar bilan bog'liq. Aniq narsistik xususiyatlarga ega bo'lgan odam ko'pincha boshqalarning kuchli va qarama-qarshi reaksiyasini keltirib chiqaradi: bir tomondan, u ko'pincha ishonirishi, mag'lub etishi, jozibasi bo'lishi mumkin, ammo boshqa tomondan, maftunkorlik orqasida ishonchsizlik, hisob-kitob va bo'shlik yashiringan.

Shaxsiyati boshqalardan tasdiqlash orqali o'z-o'zini hurmat qilish asosida tashkil etilgan odamlarni psixologlar "narsistik" deb atashadi [1]. Deyarli har bir inson, u yoki bu darajada, muhim odamlarning ma'qullashiga, ularning qadr-qimmatini tasdiqlashga muhtoj, ammo narsistik shaxs tipidagi odamlar uchun o'zini o'zi qadrlash, o'zini hurmat qilish va o'zini o'zi singdirish ularning barcha boshqa ehtiyojlarini qoplaydi.

AQShda ruhiy kasalliklar diagnostikasi va statistik qo'llanmasi (DSM) mavjud [3]. 2013 yil may oyida nashr etilgan DSM-5 narsistik shaxsiyat buzilishini faqat narsistik kasallik sifatida emas, balki o'zini o'zi tashkil etishi buzilgan narsistik shaxs sifatida belgilaydi. Narsistik shaxsning quyidagi xususiyatlari ajralib turadi:

1. O'z-o'zini hurmat qilish muammosi o'zini his qilishda markaziy o'rinni egallaydi;
2. Talaffuz qilingan buyuklik fantaziyalarining mavjudligi;
3. Emotsional labillik (emotsional muvozanatning tez yo'qolishi; depressiv epizodlar);
4. Ko'ngilsizlik tuyg'ulari ustunlik qiladi (ichki bo'shliq, hasad, begonalik hissi);

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 5, 31 Май

5. Dominant himoya sifatida proyeksiya;

6. Munosabatlarni tartibga solishning xarakterli turi: empatiyaning buzilishi, takabburlik; shaxslararo munosabatlardan foydalanish, hayratlanish istagi.

Psixologlar narsissizmni yetakchilik darajasida o'rganadilar, chunki narsistlar, boshqa narsalar qatori, kelajak haqida aniq tasavvur va jozibali jozibadorlikni keltirib chiqaradi, bu esa samarali yetakchilikning asosiy elementlari sifatida qaraladi. Biroq, narsistik yetakchilik barcha qarorlar shaxsiy xudbin istaklar va fikrlarga asoslanganligi va shu tariqa tashkilot va uning a'zolarining manfaatlari butunlay bostirilishi va e'tiborga olinmasligi bilan tavsiflanadi. Boshqa tomondan, narsistlarning xususiyatlari tashkilot uchun aktiv sifatida ko'riladi. Misol uchun, narsizm ish bilan shug'ullanishni kuchaytirishi mumkin. Doimiy ravishda o'zlarini tashqi tasdiqlashni qidirib, narsistlar o'z-o'zini takomillashtirish imkoniyatlarini taqdim etadigan vazifalarni yaxshiroq bajarishga qodir. Bundan tashqari, ulug'vor narsistlar o'zlarining kuchli tomonlarini ish sharoitida ishlatishadi va o'zlarining kuchli va zaif tomonlari bo'yicha shaxsiy kelishmovchiliklarini kamaytirish uchun tashabbus ko'rsatishadi.

Narsissizm darajasi yuqori bo'lgan odamlar o'zlarini noyob deb bilishadi va o'zlarining noyobligini ifoda etish istagini namoyon qiladilar. Ular shaxsiy muvaffaqiyatni narsissizmi past odamlarga qaraganda ko'proq o'zlarining qobiliyatlari va harakatlariga bog'lashadi.

Narsistlar ham ijtimoiy, ham romantik munosabatlardan o'z manfaati uchun foydalanadilar. Ular o'zlarining hurmatini saqlab qolish uchun ijtimoiy munosabatlarga muhtoj, ammo ular hamdardlik va manipulyativ tabiatning etishmasligi tufayli ularni yo'q qiladi.

Ishqiy munosabatlarda narsistlarning xarakterli xulq-atvoriga "sevgi bombasi" va "gazni yoqish" kiradi. Sevgi bombasi boshqalarni nazorat qilish uchun joziba va minnatdorchilik namoyon bo'lishini anglatadi. E'tibor o'zini juda jozibali shaxs sifatida ko'rsatishga qaratilgan. Bu narsistik odamning xatti-harakati keskin o'zgarmaguncha sodir bo'ladi: e'tibor tanqid, qadrsizlanish, kamsitish va ayblash bilan almashtiriladi. Jozibasi va mehribonligi zo'ravonlik va psixologik zo'ravonlik bilan almasha boshlaydi. Bundan azob chekayotgan odamlar ko'pincha narsistning xatti-harakatining o'zgarishi sababini o'zlarida qidiradilar. Biroq, narsistlar shunday tutadilar va o'zlarini boshqa odamlardan ustun his qiladilar.

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 5, 31 Май

Narsisistik odamlarning his-tuyg'ulari ko'pincha o'zlarining muvaffaqiyatlari haqida mast qiluvchi tuyg'ular bilan chegaralanadi. Odamlarning o'zaro ta'siridan kelib chiqadigan tuyg'ular ular uchun begona bo'lib qoladi. Zerikish va yolg'iz qolish qo'rquvi ko'pincha ularga hamroh bo'ladigan tuyg'ulardir va ularning o'rnini qoplash zarurati mavjud. Narsistlar qayg'u, minnatdorchilik, quvonch, sog'inish va hokazolarni his qilmaydi. Ularga hayotda haqiqiy quvonch yetishmaydi, bu esa ularda boshqalarga nisbatan kuchli hasad hissini uyg'otadi.

Narsisistik shaxs tipidagi odamlar o'rtasidagi munosabatlarning tuzilishi quyidagicha: ular empatiyaning etishmasligi va boshqa odamlarning fikrlariga haqiqiy qiziqish tufayli boshqalarning his-tuyg'ulariga qiziqmaydi. Narsisistik shaxs turining manipulyatsion xatti-harakati u bilan o'zaro aloqada bo'lgan odamlarga katta psixologik zarar etkazishi mumkin. Ular doimiy qo'rquv va surunkali stress holatiga tushishi mumkin.

Narsisizm fenomenini o'rganish doirasida biz o'rta yoshli erkaklarning narsisistik shaxsiyat xususiyatlarini tashxislash uchun empirik tadqiqot o'tkazdik. Tadqiqotda 3 nafar o'rta yoshli erkaklar (32 yoshdan 35 yoshgacha) ishtirok etdi. Tadqiqot uchun shaxslar shaxsiy kuzatishlar asosida narsistik tipdagi odamlarning xulq-atvor xususiyatlari to'g'risidagi nazariy materiallardan olingan ma'lumotlar asosida tanlangan. Tadqiqot ishtirokchilari umumiy xususiyatlarga ega: ular menejerlar va muvaffaqiyatli tadbirkorlar va hozirda munosabatlar yoki nikohda emaslar. Tadqiqot ishtirokchilari narsisistik shaxsiyat xususiyatlariga ega deb taxmin qilingan.

Tashxis uchun Narsisizmni baholash testi ishlatilgan [2]. Deneke narsisizmni bir-biri bilan murakkab modalliklar orqali bog'langan turli quyi tizimlardan tashkil topgan tizim sifatida tushunadi. Shu ma'noda, "O'z-o'zini tizim" deb ataladigan ushbu tizimni inson dunyosining uyushgan shaxsiy modeli, shu jumladan uni tashkil qilishda ishtirok etadigan tartibga solish jarayonlari sifatida tavsiflash mumkin. Narsisistik tartibga solish ichki barqarorlik, o'zini o'zi qadrlash, o'ziga ishonch va farovonlik hissi bilan bog'liq holda affektiv muvozanatni saqlashni anglatadi, ya'ni, o'zini yoki o'zini his qilish bilan bog'liq holda.

Narsisizm bilan bog'liq 163 ta narsa shakllantirildi. Javob masshtabli (1 = to'g'ri emas dan 5 gacha = to'liq to'g'ri). Faktor tahlilidan foydalanib, 163 ta element har xil o'lchamdagi 18 ta o'lchovga guruhlangan va ular o'z navbatida 4 ta yuqori darajadagi o'lchamlarga aniqlangan. Shkalaning ishonchlik koeffitsientlari

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 5, 31 Май

(Kronbax alfasi) amin=0,71 va amax=0,94 orasida, shuning uchun testning ishonchliligi yaxshi deb hisoblanadi.

Anketa natijalarini tahlil qilishda narsisistik koeffitsient hisoblab chiqiladi, bu bir qator savollarga "ekstremal" javoblar sonining miqdoriy ifodasidir.

Narsisistik tartibga solish tizimi faoliyatining aniqroq aniqlangan narsisistik koeffitsientlari narsisistik xarakter xususiyatlarining yoki shaxsiyatning narsisistik buzilishining jiddiyligini ko'rsatishi mumkin. Qanchalik ko'p shkalalar yuqori ballni o'z ichiga olsa, mavzudagi narsissizm shunchalik kuchli bo'ladi.

Narsissizmni baholash testi har bir tadqiqot ishtirokchisiga o'tkazildi. Matematik hisob-kitoblar natijasida biz 1-jadvalda ko'rsatilgan natijalarga erishdik.

1-jadval. Tadqiqot natijalari

Narsisistik jarayonni tartibga solish shkalasi	Narsisistik ko'rsatkichi		
	1 ishtirokchi	2 ishtirokchi	3 ishtirokchi
Nazorat va hissiyotlarni yo'qotish	0	6,50	6,08
Derealizatsiya/depersonalizatsiya	2,238	2,249	2,50
Umidning asosiy salohiyati	15,02	13,958	14,779
Kichik o'zini o'zi	4,593	2,1	2,09
Salbiy tananing o'zi	3,607	3,169	3,168
Ijtimoiy izolyatsiya	4,897	8,120	5,1
Arxaik parvarish	3,316	8,120	9,55
O'zini ulug'vorlash	11,538	11,139	8,056
Ideal ob'ektga intilish	12,498	12,089	6,085
Maqtov va tasdiqga tashnalik	10,096	9,956	4,52
Narsisistik g'azab	5,532	9,11	8,326
O'z-o'zini ta'minlash ideali	9,64	7,156	4,67
Ob'ektning amortizatsiyasi	11,63	10,436	7,23

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 5, 31 Май

Qiymatlar ideali	4,256	6,62	5,36
Simbiotik himoya	11,706	13,69	12,125
Gipoxondriakal tashvishdan himoya	3,0	3,2	7,22
Kasallikdan narsisistik foyda	2,1	4,62	0
Ortiqcha baholangan ko'rsatkichlar soni (5,0 dan ortiq)	7	12	10

Matematik hisob-kitoblarga asoslanib, biz barcha sub'ektlar individual shkalalarda narsisistik koeffitsientlarning yuqori qiymatlariga ega ekanligini ko'ramiz, bu Deneke va Xilgenstokning fikriga ko'ra, ularning narsisistik shaxsiyat xususiyatlariga ega ekanligini ko'rsatishi mumkin. Diagnostika ishtirokchilari quyidagi shkalalarda umumiy yuqori ko'rsatkichlarga ega: umidning asosiy potentsiali, ulug'vor men, ideal ob'ektga bo'lgan intilish, ob'ektning qadsizlanishi, o'zini simbiotik himoyasi 2-sonli ishtirokchining ko'proq soniga ega shishirilgan ko'rsatkichlar, bu eng aniq narsisistik xatti-harakatni ko'rsatishi mumkin. 1-sonli ishtirokchi, test natijalariga ko'ra, Grandiose Selfni maqtash va tasdiqlash uchun alohida ehtiyojga ega, ammo tajovuzkor xatti-harakatlarga moyil emas. 3-sonli ishtirokchi, o'z navbatida, "narsisistik g'azab" va "nazorat va his-tuyg'ularni yo'qotish" shkalalari bo'yicha yuqori ballga ega, bu aniq tajovuzkor xatti-harakatlarning mavjudligini ko'rsatishi mumkin.

Shunday qilib xulosa o'rnida shuni ta'kidlash joizki, narsisizmni baholashni sinab ko'rish orqali biz nazariy materiallarni o'rganib chiqqandan so'ng tadqiqot uchun tanlangan barcha sub'ektlarda narsisistik shaxsiyat xususiyatlarining mavjudligi haqidagi farazni tasdiqladik. Shuni ta'kidlash kerakki, narsisizm barcha tadqiqot ishtirokchilarida turli darajada va turli xulq-atvor sohalarida namoyon bo'ladi.

ADABIYOTLAR:

1. Мак-Вильямс Н. Психоаналитическая диагностика. — М.: Класс, 1998.
2. Deneke, F.-W., B. Hilgenstock. Organisationsformen und Regulationsweisen des Selbst-Systems. Zeitschrift für Psychosomatische Medizin und Psychoanalyse. 1988
3. DSM-5: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders/Washington, DS, 2013.